

Exkursion

– varför då?

Introduktion

Exkursionen som undervisningsform värnas ofta av lärare och forskare i geografi. Exkursionen är ett centralt inslag för geografistudenternas lärande. Detta för utbildning med inriktning mot lärare i grundskolan och gymnasiet och för utbildning med inriktning mot forskning inom geografi. Exkursionsinslag är ofta inskrivet i kursplaner för geografi. På en exkursion har läraren möjligheten att kontextualisera och ge en djupare förståelse för innebörden av geografiska begrepp. I ett klassrum blir det mer abstrakt (Tretinjak och Riggs, 2008). En exkursion innebär också en värdefull möjlighet att arbeta undersökande. Det uppstår ett lärande genom erfarenheter från möten med lokala aktörer och lokalbefolkningen och när studenterna observerar och upplever platsen på olika sätt. Vikten av att genomföra exkursioner har vetenskapligt stöd i didaktisk forskning (Kolb och Kolb, 2005, Healey och Jenkins, 2000). Lärandeprocessen påverkas genom att man förflyttar sig utanför undervisningssalen.

Inom lärarutbildningen i skolämnet geografi genomför vi vid Linköpings universitet minst en exkursion per kurs. Under grundkursen (termin 1) sker exkursionerna som dagsutflykter i närområdet, d.v.s. i Linköping med omnejd. Under fortsätt-

ningskursen (termin 2) sker exkursionen i form av en två-dagarsexkursion till Kalmar-Öland regionen, och under fördjupningskursen (termin 3) genomförs en knappt veckolång exkursion till någon plats i Europa, utanför Norden. För närvarande är den förlagd till Irland.

Samtidigt som det råder en bred enighet inom geografiämnet att exkursionsmomenten är centrala så kan dessa ifrågasättas av "utomstående" och särskilt på grunder av att de är resurskrävande. Exkursioner är ett kostbart undervisningsmoment, inte minst med tanke på att det kräver intensiva lärarresurser, men när frågan om "detta är nödvändigt" kommer på bordet så påbörjas en tankeprocess: Vad vet vi egentligen om exkursionens "nytta"? Hur upplever studenterna själva dess betydelse för sitt lärande och vilken användning har de av exkursionerna för sin kommande yrkesroll? Bidrar exkursionen positivt till studenternas förmåga till geografisk analys? Vilka lärdomar är unika för denna undervisningsform?

Artikeln tar sin utgångspunkt från en genomförd internationell exkursion med geografiläroarstudenter till Irland, men syftar inte till att utvärdera en särskild exkursion utan till att föra ett vidare resonemang om vad själva undervisningsformen tillför lärandet ur ett studentperspektiv.

Exkursionen

Exkursionen sträckte sig över fem dagar, varav tre var undervisningsdagar och två var resdagar. Den första dagen var en heldags landskapsexkursion, med tur från Dublin till västra Irland. Det huvudsakliga innehållet berörde naturgeografiska element. Huvudattraktionerna var de vid Atlanten brant stupande sedimentära klippona vid Cliffs of Moher, samt karstlandskapet vid Burren National Park. Vid Cliffs of Moher fanns också ett pedagogiskt utformat besökscentrum där studenterna interaktivt kunde ta del av bergartsbildning, plattetektonik, istidens verkningar m.m.

De andra två exkursionsdagarna var i Dublin och med fokus på urbangeografi. Vi lärare ledde stadsvandringar som behandlade olika teman, bl.a. olika stadsbyggnadsideals påverkan på stadslandskapet, uppbyggnaden av Dublin efter påskupproret och självständigheten, vattnets betydelse för stadens lokalisering och försörjning och kolonialismens och olika finanskrisers betydelse för stadsutvecklingen. För att beskriva det medeltida Dublin fick vi experthjälp på plats av Mark Hennessey, geografhistoriker från Trinity College. Vi gjorde också ett studiebesök på Guinness bryggerier, vilket är relevant utifrån flera geografiska aspekter: livsmedelsindustriernas dominans i ett kolonialiserat land (periferi) och det 9000-åriga kontrakt som Guinness skrev på 1759 för att driva sitt bryggeri som upptar ett helt kvarter i centrala Dublin. Detta innebär att denna mark inte kommer att vara tillgänglig för övrig stadsexploatering inom överskådlig tid.

Förutom dessa stadsvandringar hade vi också förmånen att få besöka den internationellt välkända geografen Anne Buttiner, vid University College Dublin. Hon gav oss en föreläsning om geografiämnets utveckling under 1900-talet. Hennes kollega Niahm Moore, som just publicerat en bok om gentriferingen av Docklandsområdet i Dublin, höll ett välinitierat föredrag på det temat.

Teoretisk bakgrund – Exkursion som ett inslag i geografiundervisning

Av tradition har geografutbildning inslag av observationer, tillämpningar och fördjupningar (Baerwald, 2010). Genom exkursioner får studenter möjlighet att uppleva ”den riktiga världen”. Det ger en förståelse för relationen mellan verkligheten och de teoretiska och metodologiska aspekterna av ämnet (Jones, 2006). Exkursion betyder förenklat studieutflykt och traditionellt har tonvikt lagts på lärande genom observation, d.v.s. läraren har förberett det resestråk som ska följas och vad som ska visas under vägen. Lärandet är dock en aktiv process, vilket innebär att det är naivt att tro att studenter lär sig enbart genom att delta i en exkursion. Istället bör studenterna få utmana sig själva och aktiveras i meningen att problematisera, analysera och reflektera över den kunskap som inhämtas före, under och efter exkursionen (Sabatini-McLoughlin, 2004, Wissmann, 2013). Det är också viktigt att ta hänsyn till studenternas förförståelser när exkursioner organiseras för att studenterna ska lära sig så mycket som möjligt (Balci, 2010). Den didaktiska utgångspunkten vid

exkursioner torde därför vara studenternas inlärn timer snarare än lärarens utlärn timer.

”Learning space” är ett ramverk för att förstå sambandet mellan studenters lärande och den institutionella lärandemiljön. Som grund för detta ligger teorin om ”experiential learning”, som har utvecklats av exempelvis John Dewey (1938), och Alice och David Kolbs. (2005). Teorin bygger på att lärande bäst uppnås genom en process där studenten hela tiden är aktiv (mentalt); kunskap skapas genom erfarenheter (Kolb och Kolb, 2005). Exkursioner användes som ett pedagogiskt verktyg för att uppnå ”learning space”. Genom att exkursioner ofta innehåller en grad av osäkerhet, nya situationer, krav på egna reflektioner och genomförs i en verklig miljö övas studenterna i problemlösning (de Beer *et al.*, 2012).

Fokus på inlärn timer genom erfarenheter sätter fingret på exkursionens kärna: Det finns uppenbara pedagogiska fördelar av att vara närvarande på plats; att se, känna, lukta, prata, diskutera och ta in omgivningen (Tuan, 2001). Det innebär också att vi måste bredda förståelsen av vad begreppet studentaktivitet innebär. Vi tänker oss ofta aktivitet som något som har att göra med (kraftfullt) handlande och att göra något konkret som att förevisa ett naturfenomen, göra ett fältförsök eller skriva en rapport. I ett vidare aktivitetsbegrepp är dock själva upplevelsen också en aktivitet och kan således sägas innebära en studentaktiv undervisningsform, även om den inte bör vara den allenarådande verksamheten under en exkursion.

Här går det att dra paralleller till diskussionen om att det inte går att uppleva saker enbart virtuellt eller medialt, det måste

också upplevas sinnligt och kroppsligt. Det finns en vidare debatt om detta inom geografi, där olika åsikter framförs. Vad avser exkursioner har den virtuella världen ibland fått ersätta den fysiska. Dessa virtuella exkursioner består av datorbaserade interaktiva simuleringar eller övningar som baseras på verkliga lokaliseringar och har samma syfte som en exkursion (Tretinjak och Riggs, 2008). Samtidigt finns det forskare som anser att IT-samhället (där IT står för informationsteknik) snarare leder till ökad rörlighet, det vill säga att vi behöver besöka platser i ökad grad (Kopomaa, 2000, Sheller och Urry, 2006) för att interagera med andra människor (Bradley *et al.*, 1993, Howells och Michie, 1997, Jones, 2003). Det är säkert så, som så ofta, att sanningen ligger någonstans däremellan. Det finns idag många hjälpmedel för att uppleva platser både virtuellt och medialt, men det går inte helt att ersätta erfarenheten (och relaterat lärande) av att fysiskt vistas på en plats eller i en miljö. Det finns studier som visar på att studenters attityder och beteenden till den miljön som besöks påverkas genom exkursioner (Ballantyne och Packer, 2009). Genom att studenterna får lära sig genom att själva erfara blir den teoretiska kunskapen omvandlad till en praktisk kunskap, den blir konkret och på så sätt mer bestående (Balci, 2010).

Exkursionen som undervisningsform har påverkats av den moderna didaktiska forskningen som framhåller vikten av mer studentaktivitet. Dels genom främjande av aktiva moment, såsom inslag av problemorienterade övningar med datainsamling, fältförsök, analys och essärförfattande (Krahenbuhl, 2014, Sabatini-McLoughlin, 2004, Mathewson, 2001, Kent *et al.*, 1997), och

dels genom ett större fokus på den enskilde studentens aktiva inlärningsprocess.

Det finns således en hel del forskning om exkursionen som undervisningsmetod. Samtidigt saknas mer detaljerad och djupgående empirisk forskning om hur effektiv denna undervisningsform är utifrån ett lärandeperspektiv (Ludvigsson, 2010). Denna artikel skall ses som ett bidrag till att fylla detta forskningsgap och bygger på en pilotstudie som är tänkt att vidareutvecklas.

Metod

Artikeln baseras på studier av en grupp ämneslärarstudenter som genomfört en internationell exkursion under vår ledning till Irland under fem dagar hösten 2014. Studenterna, som var fyra till antalet, läste då sin tredje och sista termin inom geografi. Före avresan ombads studenterna skriva ner sina förväntningar på exkursionen i relation till sitt eget lärande och sin kommande yrkesprofession. En månad efter exkursionen genomfördes en fokusgrupp med tre av studenterna som deltog i exkursionen. Vi ville genom en fokusgruppsdiskussion få en vidare uppfattning om vad studenterna verkligen upplevde, deras intryck och vilka erfarenheter och kunskaper de fick med sig.

Valet av fokusgruppintervju grundas på att gruppdynamiken och interaktionen mellan deltagarna kan ses som en del av forskningsprocessen för att studera lärande genom exkursionen (Kitzinger, 1994). Fokusgrupper är en form av gruppintervju (Wibeck, 2010) och i detta fall diskuterades temat exkursioner under ca en timmes tid. Vi hade i förväg utformat en semi-

strukturerad intervjuguide som vi presenterade för studenterna. I många fall leds fokusgrupper av en moderator (Litosseliti, 2003), men vi lät gruppen själva leda diskussionen sinsemellan för att undvika inblandning av våra egna intryck och upplevelser. Istället antog vi en lyssnande roll och antecknade det som sades. Samtalet spelades också in på en digital ljudinspelare. I slutet ställde vi några frågor för att uppnå förtydliganden.

Studenternas förväntningar före exkursionen

Studenterna ombads ange vad de ansåg om exkursionen som undervisningsform. Samtliga var överens om att det är viktigt och givande. Att se natur- och kulturgivna företeelser i sina sammanhang stöder förståelsen om relationen mellan teori och empiri. De anser också att exkursioner är viktiga för att få en variation i undervisningen. En av studenterna anger att det bidrar till ett förändrat perspektiv på sådant man bildat sig en uppfattning om genom litteraturen.

Före avresan till Irland förväntade sig studenterna att det vi skulle se och göra på exkursionen skulle befästa deras kunskaper och ge en djupare förståelse av geografiska fenomen. Enligt dem handlade det således inte så mycket om att lära in nytt (förkunskaper skall vara inhämtat tidigare) som att befästa och fördjupa tidigare kunskaper genom att skaffa egna erfarenheter. En förväntning som anges i anslutning till detta är att kunskapen stannar kvar längre när det är självupplevt. En annan att abstrakta begrepp konkretiseras när det sätts in i ett verkligt sammanhang.

De blivande lärarna trodde att möjligheten att berätta utifrån fördjupade kunskaper och egna erfarenheter (t.ex. kunna visa fotografier från platsen) ökar trovärdigheten som geografilärare. Allt går inte att läsa sig till och kultur är ett exempel på något ibland ganska ogripbart som måste upplevas. Två studenter menar också att det är viktigt att vara med på exkursioner för att kunna utforma egna i den kommande yrkesrollen.

Studenternas erfarenheter av exkursionen

Under fokusgruppsdiskussionen var det intressant att lyssna till studenternas starkaste minnen från exkursionen. Där togs särskilt upp både det kulturella på en plats och det unika med just den platsen. I det här fallet var de starkaste minnena från möten med personer på plats men även de mer spektakulära inslagen (relativt deras egen vardagserfarenhet) i form av naturfenomen som Cliffs of Moher och det månliska karstlandskapet vid Burren National Park. Det tyder på att det är det specifika och unika med platser som studenterna får med sig. Det blev tydligt att det som sker interaktivt lär man sig. Det vill säga att i samspel mellan människor, kulturer och platser sker en lärandeprocess.

Stadsvandringar uppfattades som värdefulla. Det handlar om reflektioner kring hur historien påverkar. De kulturella upplevelserna gav starkt intryck. Även språket är ett viktigt element när det är en internationell exkursion. I många fall upplevde studenterna att kunskapen fördjupades. Studenterna ville gärna visa vad de fått lära sig och den kunskap de tagit till sig. Vär-

det av att studenter har en uppgift att förbereda och redovisa lyftes fram. Studenterna vill bidra med något till exkursionen.

Studenterna ansåg också att de fick en förändrad bild av platsen, i det här fallet Irland; man hade skapat sig en egenupplevd uppfattning som kontrasterades med lärobokskunskapen. Det ansåg studenterna vara exkursionens mest unika och viktigaste bidrag till deras egen kunskapsutveckling. Förväntningen att exkursionen skulle bidra till fördjupade kunskaper och egna erfarenheter till gagn för yrkesrollen befastes.

Diskussion

Det är viktigt att tänka på exkursioner som en aktiv lärandeprocess. Det betyder att vi inte enbart ska applicera föreläsningsformen i en utemiljö. Här handlar det om någonting annat. Att studenterna får uppleva det som de tidigare har fått läsa sig till och aktivt delta genom att uppleva på plats. Studenterna ska med en exkursion få upp ögonen för hur samhället och naturen ser ut, vad det beror på och varför.

Ett av de viktigaste resultaten från den här studien, och som vi inte har stött på i tidigare forskning, är exkursionens betydelse för en kritisk hantering av lärobokskunskapen. Det vill säga exkursionen ger inte studenterna enbart fördjupande kunskaper utan även förändrade kunskaper. Kartan stämmer inte alltid med verkligheten! Studenterna upplevde det som att vissa företeelser som förstärktes i läroböcker och annan litteratur inte stämde helt överens med deras egna erfarenheter på plats. Detta anser vi vara ett av de starkaste argumenten för att exkursioner är

ett viktigt inslag i utbildningen av lärare i geografi. Erhållandet av egna erfarenheter, vilket är exkursionens signum, stöder ett reflexivt förhållningssätt och därmed förmågan att förmedla en nyanserad bild av världen. Denna reflexiva förmåga är även central för en fördjupad geografisk analys, vilket också exkursionen som undervisningsform således verkar främja.

Utifrån ovanstående text vill vi poängtera vikten av att studenter också får uppleva de teoretiska begreppen även i praktiken. Lärande anser vi ska förstås som en aktiv process och därmed behövs olika inslag av undervisningsmetoder. Det finns en poäng att inte bara basera undervisningen i klassrummet eftersom geografi i stor utsträckning handlar om att förstå vad som sker i verkligheten. Varför något sker på en specifik plats är en klassisk geografisk fråga och som bäst besvaras genom att studera objekten i verkligheten – på en exkursion!

Referenser

- BAERWALD, T. J. 2010. Prospects for Geography as an Interdisciplinary Discipline. *Annals of the Association of American Geographers*, 100, 493–501.
- BALCI, A. 2010. The Impact of Geographical Trips on Geography Teaching. *Education*, 131, 33–42.
- BALLANTYNE, R. & PACKER, J. 2009. Introducing a fifth pedagogy: experience-based strategies for facilitating learning in natural environments. *Environmental Education Research*, 15, 243–262.
- BRADLEY, S., HAUSMAN, J. & NOLAN, R. 1993. *Globalization, technology and competition: the fusion of computer and telecommunications in the 1990s*, Boston, Harvard Business School Press.
- DE BEER, J., PETERSEN, N. & DUBAR-KRIGE, H. 2012. An exploration of the value of an educational excursion for pre-service teachers. *Journal of Curriculum Studies*, 44, 89–110.
- DEWEY, J. 1938. *Education and experience*, New York, Simon and Schuster.
- HEALEY, M. & JENKINS, A. 2000. Kolb's experiential learning theory and its application in geography in higher education. *Journal of Geography*, 99, 185–195.
- HOWELLS, J. & MICHIE, J. 1997. *Technology, innovation and competitiveness*, London, Belhaven Press.
- JONES, A. 2003. *Management consultancy and banking in an era of globalization*. , New York Palgrave Macmillan.
- JONES, A. 2006. Engaging with economic geography in the 'real' world: A central role for field teaching. *Journal of Geography in Higher Education* 30, 457–462.
- KENT, M., GILBERTSON, D. D. & HUNT, C. O. 1997. Fieldwork in Geography Teaching: A Critical Review of the Literature and Approaches. *Journal of Geography in Higher Education*, 21, 313–32.
- KITZINGER, J. 1994. The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health & Illness*, 16, 103–121.
- KOLB, A. Y. & KOLB, D. A. 2005. Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. *Academy of Management Learning & Education*, 4, 193–212.
- KOPOMAA, T. 2000. *The city in your pocket: birth of the mobile information society*, Helsinki, Gaudeamus.
- KRAHENBUHL, K. 2014. Collaborative Field Trips: An Opportunity to Connect Practice with Pedagogy. *Geography Teacher*, 11, 17–24.
- LITOSSELITI, L. 2003. *Using focus groups in research*, New York ; London : Continuum, 2003.
- LUDVIGSSON, D. 2010. Exkursioner som metod i historieundervisning. In: JOHANSSON, B.-I. (ed.) *Att undervisa med vetenskaplig*

- förankring: i praktiken!* Uppsala Universitet: Enheten för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande.
- MATHEWSON, K. 2001. Between “In Camp” and “Out of Bounds”: Notes on the History of Fieldwork in American Geography. *Geographical Review*, 91, 215–224.
- SABATINI-MCLOUGHLIN, A. 2004. Engineering Active and Effective Field Trips. 77, 160.
- SHELLER, A. J. & URRY, J. 2006. The new mobilities paradigm. *Environment and planning A*, 38, 207–226.
- TRETINJAK, C. A. & RIGGS, E. M. 2008. Enhancement of geology content knowledge through field-based instruction for pre-service elementary teachers. *Journal of Geoscience Education*, 56, 422–433.
- TUAN, Y.-F. 2001. Life as a Field Trip. *Geographical Review*, 91, 41–45.
- WIBECK, W. 2010. *Fokusgrupper – om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*, Lund, Studentlitteratur.
- WISSMANN, T. 2013. Tuning the Field Trip: Audio-Guided Tours as a Replacement for 1-Day Excursions in Human Geography. *Journal of Geography in Higher Education*, 37, 595–610.

Dr, Kristina Trygg, Linköpings universitet, Tema teknik och social förändring

E-mail: kristina.trygg@liu.se

Helena Köhler, forskarassistent, Linköpings universitet, Tema Miljöförändring/geografi

E-mail: helena.kohler@liu.se